

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
არქიტექტურის ურბანისტიკის და დიზაინის ფაკულტეტი

მაია ჯავახიშვილი

II ს ე მ ი ნ ა რ ი

“თბილისის გარემოს სტრუქტურული ფრაგმენტების ეკოლოგიური
და არქიტექტურულ-მხატვრული ფორმირების საკითხები”

ხელმძღვანელი: გიორგი სალუქვაძე
არქიტექტურის მეცნიერების დოქტორი,
სრული პროფესორი

2010 წ.

თბილისის გარემოს სტრუქტურული ფრაგმენტების ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული ფორმირების საკითხები

თანამედროვე ეტაპზე, ქალაქების მკვეთრი ზრდის ფონზე ჯანსაღი ეკოლოგიური წონასწორობის შენარჩუნება იძენს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას, როგორც ერთიან სტრუქტურის მიმართებაში, ასევე მისი ცალკეული ფრაგმენტების კონტექსტში.

ამასთან დაკავშირებით ქალაქმგეგმარებლების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანეს ამოცანას წარმოადგენს ამ პრობლემებისადმი თავიდანვე ყურადღების მიპყრობა და მისი განხილვა არქიტექტურულ-ქალაქთმშენებლობითი პოტენციალის მაქსიმალური გამოყენებით. ამ ამოცანის გადასაწყვეტად საჭიროა პირველ რიგში ქალაქის გარემოს ბუნებრივ-ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული ღირებულებების გამოვლენა და შესწავლა, დაფუძნებული გარემოს ფორმირების სისტემურ მიდგომაზე.

სხვა მრავალ პრობლემებთან ერთობლიობაში მნიშვნელოვანია აგრეთვე ეკოლოგიური და ე.წ. ვიზუალური ფაქტორის ზემოქმედების გათვალისწინება, როგორც ურბანულ გარემოზე, ისევე მოქალაქეებზეც.

ვინაიდან, ისევე როგორც საკუთარი საცხოვრებელი ბინა არის ადამიანისთვის მისი ყოფის, ცხოვრების დონის „ხარისხის“ საფუძველი, ასევე ქალაქის ფრაგმენტები და ქალაქი მთლიანობაში „საცხოვრისის“ ერთობლივი გაგებით წარმოადგენს მისთვის როგორც ფიზიკური, ისევე მორალური განწყობის გარანტს.

ამდენადან, თუკი ქალაქი არ ატარებს, არ ფლობს ესთეტიურად გამართულ ხარისხს, ანუ მასში არ ხორციელდება ბუნებრივი, ურბანული და ეკოლოგიური საწყისების ჰარმონიზაცია (გაშლილი სივრცეების გამოვლენა, საინტერესო ლანდშაფტების, რელიეფის ხაზგასმა), ხდება ბუნებრივი და ანტროპოგენული გარემოს დისჰარმონია - მასში აუცილებლად ირღვევა

ეკოლოგიური წონასწორობა და ვიზუალური აღქმის ფასეულობები, რაც იწვევს მოქალაქეების როგორც სულიერ, ასევე ფიზიკურ განწყობაზე უარყოფითი ზეწოლას.

ამრიგად, ქალაქგეგმარების უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა აგრეთვე, ეკოლოგიურად და არქიტექტურულ-მხატვრულად ჯანსაღი ქალაქის გარემოს ჩამოყალიბება, რაც განსაკუთრებით აქტუალურია მათი განვითარების თანამედროვე ეტაპზე, რამეთუ მნიშვნელოვანია, როგორც ქალაქის ნაწილების ისე მთლიანად ქალაქის თანამედროვე ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული რეალობის ერთობლივი შეფასება.

ნაშრომის წინამდებარე თავში წარმოდგენილ შემოთავაზებულია ქალაქის ფორმირების ფუნქციონალური კატეგორიების - არქიტექტურულ-მხატვრული და ეკოლოგიური სტრუქტურების - ორგანული ურთიერთზემოქმედების ანალიზის მცდელობა.

ცნობილია რომ წარსულში ქალაქთმშენებლები ძირითადად აქცენტს თავის შემოქმედებაში ახდენდნენ ქალაქის გარემოს სივრცის ფორმირებაზე და შემდგომ ცალკეული ფრაგმენტების ეკოლოგიურ და არქიტექტურულ-მხატვრულ ჩამოყალიბებზე.

როგორც ცნობილია, კარგად ჩამოყალიბებული საქალაქო გარემო უნდა ექვემდებარებოდეს ქალაქთმშენებლობით გამართულ კანონზომიერებებს, რომელიც ბევრად განისაზღვრება მისი ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული შინაარსის ამოცანებით.

სწორედ ამიტომ, აღნიშნული ვითარებანი აუცილებლად უნდა იყოს გათვალისწინებული ქალაქის ეკოლოგიური გარემოს და არქიტექტურულ-მხატვრული გარდასახვის დროს, რომ შევძლოთ მსჯელობა ქალაქური გარემოს ფასეულობებზე.

აქედან გამომდინარე პროექტირების დროს ქალაქის ცალკეული უბნების გაუმჯობესებისა და მოდერნიზაციის საკითხები განხილულ უნდა იქნეს

ქალაქის როგორც, ეკოლოგიური გარემოს გაჯანსაღების კუთხით, ასევე არქიტექტურულ-მხატვრული თავისებურებების გამოვლენით **მიკრო, მეზო და მაკრო** დონეებზე.

წინამდებარე თავში ჩვენ აგრეთვე ვეცადეთ განგვეხილა თბილისის ქალაქური გარემოს სპეციფიკა სწორედ ამ კუთხით და წარმოგვეჩინა ის არქიტექტურულ - მხატვრული და ეკოლოგიური გადაწყვეტები, რომლებიც ორიენტირებულია როგორც, ფრაგმენტების ასევე მთლიანად ქალაქის ქალაქგეგმარებით ხარისხის გაუმჯობესებაზე.

აქედან კვლევის **მიზანია**: თბილისის ქალაქის გარემოს ეკოლოგიური და არქიტექტურულ - მხატვრული ფორმირების თავისებურების გამოვლენა და მის საფუძველზე ქალაქის სტრუქტურული ფრაგმენტების პროექტირების ახალი მეთოდების შემუშავება.

მიზნიდან გამომდინარე ამოცანებია:

1. ქალაქის გარემოს შემოქმედებით ორგანიზებაში ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული ფაქტორების ვიზუალური როლის ანალიზი.
2. ქალაქის გარემოს ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული განახლების საკითხებში, უცხოეთის გამოცდილების გაზიარება;
3. თბილისის გარემოს მნიშვნელოვანი ფრაგმენტების ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული პროექტირების მეთოდის განსაზღვრა;
4. ახალ მეთოდებზე დაყრდნობით გარემოს ქალაქჩამომყალიბებელი ელემენტების ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული პროექტირების თაობაზე წინადადებების შემუშავება.

აქედან გამომდინარე თბილისის გარემოს სხვადასხვა კატეგორიის ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული ჩამოყალიბების მეთოდების შემუშავება (მაკრო, მეზო და მიკრო) სტრუქტურების დონეზე. რაც მოითხოვს:

- არსებული საპროექტო და საარქივო მასალების ანალიზს.

- კომპლექსური ფაქტორების შესწავლას, რომელიც აყალიბებს თბილისის ეკოლოგიურ და არქიტექტურულ-მხატვრულ სახეს;
- თბილისის გარემოს მიმართ სისტემური მიდგომის მეთოდების შემუშავება;

კვლევის საგანს არის თბილისის ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული პრინციპების გამოვლენა ყველა დონეზე, როგორც საფუძველი მისი არქიტექტურულ-გეგმარებითი და ქალაქთმშენებლობითი თავისებურებების წარმოჩენისა.

ქალაქის გარემოს ჩამოყალიბების ეკოლოგიურ და არქიტექტურულ-მხატვრული საფუძვლის ფილოსოფია ორგანულადაა დაკავშირებული ქალაქის სტრუქტურის ნებისმიერ ერთეულთან, როგორცაა: ბინა, ეზო, უბანი, ქუჩა, საცხოვრებელი ზონა, საზოგადოებრივი თავშეყრის ადგილები, საწარმოო, საკულტო ნაგებობები თუ ქალაქი მთლიანად.

თბილისის გარემოს ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული პროექტირების ურთიერთობა არსებულ ეტაპზე სრულიად უმართავ პროცესად მოგვევლინა. დღეს გაბატონებული ე.წ. „სამშენებლო ბუმი“, ხასიათდება ელემენტარული კანონების უარყოფით, რაიმე სახის ნორმატივების, მათ შორის სანიტარული ნორმების უგულვებელყოფით. დამკვიდრებულია არასწორად გაგებული „თავისუფალი გეგმარების“ დოქტრინა სიმჭიდროვის დაცვის, განაშენიანების მასშტაბის ბუნებრივ გარემოსთან შეფარდების მცდელობის გარეშე, რამაც გამოიწვია არქიტექტურულ-მხატვრული სახის სრული დეგრადაცია. ეს ყველაფერი უპირველეს ყოვლისა ეხება თბილისის ცენტრალურ ნაწილს, სადაც მასობრივად წარმოებს ისედაც მჭიდრო განაშენიანებულ ნაკვეთებზე საცხოვრებელი სახლების ჩაშენება. შედეგად აქ თავს იჩენს სრული ანარქია, რაც ყველაზე მტკივნეულად ირეკლება ქალაქის ეკოლოგიაზე. ნადგურდება ქალაქის ბუნება, უკვე ათვისებულია მომავლისთვის შემონახული მწვანე

ტერიტორიები, ისპობა საზოგადოებრივი სარგებლობის სივრცეები და ილახება გარემოცული ლანდშაფტები.

აღნიშნეთ, რომ ჩვენი კვლევის საგანია თბილისის გარემოს სხვადასხვა კატეგორიის სტრუქტურების პროექტირების მეთოდების შემუშავება ქალაქის მაკრო, მიკრო და მეზო დონეებზე. რა თქმა უნდა სემინარის ჩარჩოებში ძნელია ამ პრობლემის სრულიად გაშლა და წარმოჩენა რადგანაც თვითოეული მათგანი საჭიროებს ინდივიდუალურ მიდგომას. ამდენად, შევეცდებით შესაძლებლობის ფარგლებში გავაშუქოთ ჩვენი დამოკიდებულება ამ პრობლემის მიმართ.

თბილისის ფუნქციურ-სივრცითი, და ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული იერსახის შექმნაში უმთავრეს როლს ასრულებს საქალაქო მაკროწარმომქმნელი სტრუქტურები.

მაკროგარემოს ფორმები, როგორც თბილისის სტრუქტურის მთავარი სივრცითი ელემენტები ადგილმდებარეობის შესაბამისად ეკოლოგიური და არქიტექტურულ - მხატვრული შინაარსის მიხედვით იძენს სხვადასხვა დატვირთვას (ქალაქის გარემოცვითი ფერდობები, საცხოვრებელი მასივები, ქალაქის მოედნები, მსხვილი მაგისტრალეები, პროსპექტები და სხვ. მაგ. მთაწმინდის ფერდობი, რუსთაველის, აღმაშენებლის გამზირები, სოლოლაკის მთა, ქალაქის მოედნები, სამების ტაძრის კომპლექსი, ნარიყალა, მეტეხის ქედი, თბილისის ზღვა და სხვ.)

სივრცითი ზომების მიხედვით მსხვილი დაგეგმარების წარმონაქმნები, როგორც წესი უფრო აქტიურად ურთიერთობენ გარემოსთან და ამით მეტი ცვლილება შეაქვთ გარემოს ჩამოყალიბებაში.

აქედან გამომდინარე განსაკუთრებულ სტატუსს იძენს მთაწმინდის ბუნებრივი წარმონაქმნი, მისი გამწვანებული მაღალი ფერდობები, რომლებიც ქმნიან თბილისის განაშენიანების ბუნებრივ ფონს. ეს უნიკალური

მოხაზულობის წმინდა მთა ეხლაც გვევლინება ქალაქის დამასრულებელ სიმბოლურ დომინანტად, ვიზუალურად ამდიდრებს, ალამაზებს მას და ხელს უწყობს ეკოლოგიური წონასწორობის შენარჩუნებას.

განუსაზღვრელია მთაწმინდის როლი, მისი გავლენა ქალაქის ეკოლოგიური გარემოს შექმნაში. აქ ფორმირდება სუფთა გრილი ჰაერის ნაკადები (ზემოდან დამავალი და ხეობიდან აღმავალი შემხვედრი ნაკადები), რომლებიც ასაზრდოვებს თბილისის ატმოსფეროს სუფთა ჰაერით. კარგადაა ცნობილი ისიც, რომ აღნიშნული აერაციის პრინციპი თავიდანვე იყო ჩადებული ისტორიული თბილისის ქალაქთმშენებლობაში. კერძოდ, თბილისში მდინარე მტკვრის მიმართ პერპენდიკულარულად გაყვანილი ქუჩების ტრასირება სწორედ ამ პრინციპს ემსახურებოდა, რათა ხელი არ შეეშალა მთის ფერდობიდან გრილი ჰაერის ინვენსიული ნაკადების შემოსვლას ქალაქის ცენტრალურ ნაწილში.

სამწუხაროდ, დღეს აერაციის ეს პრინციპი თბილისში ირღვევა, რაც იმ ახალმშენებლობებითაა განპირობებული, რომელიც ასეთი ქუჩების ჩაკეტვას იწვევს. აგრეთვე დასაანანია, რომ ნიველირდება უნიკალური მთაწმინდის მამტაბი.

დიდი მოცულობის მშენებლობით მოისპო სოლოლაკის მთის (ყოფილი „კომკავშირის ხეივნის“) სიმყუდროვე. გარდა წყნარი, გამწვანებული კეთილმოწყობილი ტერიტორიისა - საზოგადოებრივი სივრცისა - დაიკარგა აგრეთვე კოჯრიდან მომავალი გზით საუცხოო ხედი თბილისზე.

ჩვეულებრივ, ქალაქის მაკროგარემოს ისეთი კომპონენტი, როგორცაა მოედანი, თავად ასრულებს კომპოზიციური აქცენტის როლს. როდესაც მოედნის ფორმირებაზე ვსაუბრობთ, აქ დიდი მნიშვნელობა აქვს იმ საშუალებებს, რომლებიც განსაზღვრვენ და იმავდროულად აყალიბებენ ქალაქის ამ ფრაგმენტის ეკოლოგიურ და არქიტექტურულ-მხატვრულ იერსახეს და ეს საშუალებები შეიძლება იყოს: შენობა, მონუმენტი, სკვერი და

ა.შ. ჩვენს შემთხვევაში, თბილისის რეალურ ცხოვრებაში მოედნების გადაწყვეტის არქიტექტურულ-მხატვრული დონე არ შეესაბამება იმ მაღალი რანგის მნიშვნელობას, რომელიც მათ მინიჭებული აქვთ, ხოლო რაც შეეხება ეკოლოგიურ დამოკიდებულებას ის შემოიფარგლება ძირითადად მოედნის ცენტრში მიუწვდომელი შადრევნის მოწყობით.

საერთოდ ქალაქის განაშენიანებაში ახალი მოედნის შექმნა ერთ-ერთი უდიდესი აქტია. რესპუბლიკის მოედანი (დღევანდელი „ვარდების რევოლუციის“ მოედანი) გაშენდა 1983 წელს, როგორც სატრანსპორტო კვანძი. იმ დროს პრესაში არაერთხელ აღინიშნა, რომ „კვანძი გაშენდა საკმაოდ ღრმა და გამოუყენებელი ხევის ადგილზე. და რომ ავტორებმა რთული რელიეფის გონივრულად გამოყენებით მიიღეს უნიკალური, ძალზე საინტერესო და მეტად თავისებური მოედანი მაღალგანვითარებადი მიწისქვეშა ურბანიზაციით, რომ მოედანი ერთი მხრიდან გახსნილია მტკვრის მარცხენა სანაპიროსაკენ, თვალმისაწვდომია ქალაქის მრავალი წერტილიდან და ქალაქის ცენტრში გარდა სატრანსპორტო კვანძისა, მეტად კომფორტულ და ხელსაყრელ ზონას ქმნის დასვენებისათვის, შეკრებებისათვის, დღესასწაულებისათვის, ზეიმებისათვის...“ ასკვნის სტატიის ავტორი.

ყურადსაღებია რომ ე.წ. „გამოუყენებელი ხევი“ სინამდვილეში გახლდათ გახსნილი ხევი და ვერის დაღმართით მტკვრის მიმართულებით ჰაერის ნაკადის თავისუფლად გამტარი. გარდა ამისა ამ ადგილს ჰქონდა რელიეფისათვის დამახასიათებელი მეტად პლასტიური თავისებურებანი, რომლის სწორი გამოყენებაც ჩვენის აზრით ქალაქს შემატებდა ფრიად საინტერესო ფრაგმენტს ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული თვალსაზრისით, თანაც ქალაქის ცენტრში. ამასთან, ამ მოედანს შეეწირა მელიქ აზარიანცის სახლის დასავლეთის ფასადიც, ხოლო რუსთაველის მოედნიდან ამ ზეაწეული მოედნის „მხატვრულმა“ სახემ მოსპო პირდაპირი ვიზუალური კავშირი როგორც მთაწმინდასთან, ასევე დაღმართისაკენ, და აქ

ადრე არსებული „სამაიად“ წოდებული ბაღიდან, რომლის მხოლოდ მცირე ფრაგმენტიღა შემორჩა.

ჩვენი თემის კონტექსტიდან გამომდინარე გმირთა მოედანზე ახალი სატრანსპორტო კვანძის მოწყობამ არასახარბიელო მდგომარეობაში ჩააყენა იქვე ასბინიანი სახლის მაცხოვრებლები. ზეაწეულმა ასფალტირებულმა სხვადასხვა მიმართულებით გასულმა საინჟინრო ნაგებობამ ამდენჯერვე გაზარდა გზის საფარის გადახურება. ამას თუ დავუმატებთ ხმაურს, მანქანათა გამონაბოლქვს, მძიმე აირების ფაქტორს და თვით ამ სახლის მაცხოვრებელთა ფანჯრებიდან აღსაქმელი სივრცის „არქიტექტურულ-მხატვრულ“ გადაწყვეტას. ვფიქრობთ აქაც საგულისხმოა გარკვეული ურთიერთწინააღმდეგობა - ეკოლოგიური მდგომარეობის გაუარესება და სატრანსპორტო კვანძის გაუმართაობა. გმირთა მოედნიდან გამავალი ქუჩებით ხდება ქალაქის ატმოსფეროს დაბინძურება. ამასთანავე მოიხსნა მწვანე საფარი. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მოედნის ცენტრში აღმართულ მონუმენტს თბილისელები აღფრთოვანებაში ნამდვილად არ მოუყვანია და ვერც იმას ვიტყვით, რომ მან ქალაქის ამ მნიშვნელოვან ფრაგმენტზე რაიმე სასიკეთო შემატა არქიტექტურულ-მხატვრული სახის მხრივ. შეგვიძლია დავამატოთ რომ, „ქალაქ თბილისის გამწვანებისა და გაწყლიანების გენგეგმის პროექტით 2000 წლისათვის“ - ერთ-ერთი საკითხი იყო მდინარე ვერეს ხეობაში ბავშვთა გამაჯანსაღებელი კომპლექსის „მზიურის“ მშენებლობა, რაც სავსებით იგნორირებულია.

რაც შეეხება თავისუფლების მოედანს - აქ იხსნება მასში შემაჯავალი ყველა ქუჩა, მოქმედებს გამჭოლი განიავება. შემოსულ ქუჩათაგან ერთ-ერთი განკუთვნილია მხოლოდ ქვეითად მოსიარულეთათვის (ტაბიძის ქუჩა). ქუჩა მოკირწყლულია, კეთილმოწყობილი, გაჩნდა მწვანე აქცენტები, დაიდგა საპარკე სკამები. **მაკრო გარემო** გადავიდა **მეზო გარემოში** ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული პროექტირების შერწყმა. დღეს უკვე ამ ქუჩაზე

არსებული ოფისების წინ გაჩნდა მანქანათა მწკრივი, მაშინ როდესაც იქვე არსებობს სპეციალური მანქანების სადგომი, რომელიც უფუნქციოდ არის დარჩენილი. დასაინანია, საგრძნობლად შემცირდა მოედნის მიმდებარე „პუშკინის სკვერის“ მწვანე საფარი, რაც შეეხება მოედანზე არსებულ მონუმენტს - მას აღქმისათვის სჭირდება შორი მანძილი.

უნდა ვახსენოთ „სამების“ დიდი ტაძარი, თვით ტაძრის მდებარეობა შემაღლებაზე, ვიზუალურად საინტერესო ადგილზე და ტაძრის ტერიტორიის კეთილმოწყობის საკითხები. ეს გახლავთ კარგი მაგალითი ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული გადაწყვეტილების სიმბიოზური დამოკიდებულებისა.

ბოლო ოცი წლის განმავლობაში აქტიურად მიმდინარეობს დედაქალაქში ეკლესიების მშენებლობა. სწორედ აქ, ამ ეკლესიათა კუთვნილმა ტერიტორიებმა, (სადაც განთავსდა ეკლესიის საყოფაცხოვრებო და სამეურნეო ნაგებობანი, კეთილმოწყობილი, სუფთა ეზოებით და მწვანე ნარგავებით, ყვავილნარებითა და აუზებით) იტვირთა საზოგადოებრივი სივრცის ფუნქცია. აქ გარდა მრევლისა, რომელიც უმეტესად დილით მოდის ტაძარში, იკრიბება გარშემო არსებული მოსახლეობა.

მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა „თბილისის ზღვა“. თითქმის მთლიანად გაიჩეხა ზღვის გარშემო არსებული მწვანე საფარი. თბილისის ზღვის ჩრდილო-დასავლეთ ნაპირზე გაიცა საკმაოდ დიდი ფართის ნაკვეთები, ზღვის ნაპირთან მათი უშუალო სიახლოვის გამო იქმნება თბილისის ზღვის ეკოლოგიური მდგომარეობის გაუარესება საშიშროება. ამას ემატება ისიც, რომ გათვალისწინებულია აქ ზოოლოგიური პარკის მშენებლობა და თბილისის რკინიგზის მთელი ინფრასტრუქტურის გადატანა. ამით თბილისის ზღვის სისუფთავის მდგომარეობა გახდება სავალალო, გაუარესდება ეკოლოგიური გარემო, რაც პირდაპირ აისახება თბილისის ეკოლოგიაზე.

გარდა მაკრო სტრუქტურისა არსებობს სხვა არანაკლებ მნიშვნელოვანი **მიკროგარემოს** ელემენტებიც, რომლებიც ასევე ახდენენ არსებით ზეგავლენას ქალაქის გარემოს ეკოლოგიურ და არქიტექტურულ - მხატვრულ იერსახეზე, მაგრამ უკვე იმ მცირე „ინტერიერების“ ფარგლებში, რომლებიც უშუალოდ კონტაქტშია ადამიანთან.

ქალაქის განთავსება მდინარის ორივე მხარეს ქმნის უნიკალურ-ამფითეატრულ სივრცეს. მაგრამ, როგორც არ უნდა პარადოქსალური იყოს, ეს შეძენილი მაღალი ესთეტიკის მატარებელი ხარისხი, იწვევს უარყოფით ეკოლოგიურ ურთიერთობას. ქალაქის განვითარება ხეობაში, რომელსაც ახლავს სიმჭიდროვის ზრდა იწვევს მიკროკლიმატის მკვეთრ ცვლილებებს. - აქ ზაფხულში ძლიერდება დახუთულობა, უჰაერობა, იქმნება დისკომფორტი ქალაქში მცხოვრებლისათვის. ამას აწესრიგებდა თბილისური ცხოვრების „წესი“. თბილისურმა ცხოვრების წესმა შექმნა თბილისური ეზო და რაც უარყო მაშტაბურმა ბინათმშენებლობამ. სწორედ ასეთი სივრცეები სჭირდება ქალაქს, რომელიც უზრუნველყოფს ეკოლოგიურად და არქიტექტურულ-მხატვრულად მიმზიდველი გარემოს შექმნას. თბილისის მოსახლეობა გადასული ახალ საცხოვრებელ რაიონებში (ჯერ კიდევ სამოციანი წლებიდან) სპონტანურად ჰქმნიდა ახალი დასახლებებისათვის საზოგადოებრივ სივრცეს, კეთილმოწყობილს, მწვანე საფარით, ყვავილნარით, საბაღე სკამებით და რაც ყურადსაღებია ინარჩუნებდა მიწის ბუნებრივ საფარს. შეიქმნა სრულიად ახლებურად გააზრებული „შიდა ეზოები“. ეს ნათლად ჩანს საბურთალოს, დიდმის და სხვა ანალოგიური მასივების კვარტალებში, სრულიად ახალ რაიონებშიც. ეს წარმონაქმნები ე.წ. **მიკროსტრუქტურებია**. ხშირად ეს წარმონაქმნები ერთიმეორესთან ახლოს განთავსებულნი ჰქმნიან **მეზოსტრუქტურებს**. ერთ შემთხვევაში, **მიკროგარემო** „აწესრიგებს“ გარკვეულ უბანს, მეორეში კი უკვე მეზოსტრუქტურის სახით - მთელი კვარტლის ან მიკრორაიონის სივრცეს. ეს ფრაგმენტები ყოველდღიურ კონტაქტში არიან

ადამიანებთან, მოიცავენ მცირე ტერიტორიებს და საჭიროებენ არქიტექტურულ-მხატვრულ გაფორმებას, რასაც უმეტეს შემთხვევაში როგორც ზემოთ ავლნიშნეთ მოსახლეობა თავისი ძალებით აღწევს.

მიკროგარემოდ წარმოჩნდება ქალაქში არსებული მწვანე გარღვევები, სკვერები, პატარა ბაღები, ეკოლოგიურად კეთილმოწყობილნი და არქიტექტურულ-მხატვრულად მოწესრიგებულნი (ძველ თბილისში სკვერი ფიროსმანის ძეგლით, სკვერი ყაზბეგის ქუჩაზე)

სამწუხაროდ დაკარგა თავისი „მიმზიდველობა“ (ეს სიტყვა ნახმარია თავისი პირდაპირი მნიშვნელობით) ე.წ. დოდო აბაშიძის სკვერმა. ეს მიკროსტრუქტურა თავისი სახელის გამო მართლაც იყო არსებული უბნის მოსახლეობის გარკვეული თაობის თავშეყრის ადგილი. მართლაც იზიდავდა მისი კეთილმოწყობით, მწვანე ნარგავებით, მიწის ბუნებრივი საფარით (წითელი მიწით), დეკორატიული ხეებით. სკვერის გარემო დღეს „განახლებულია“, მაგრამ დაკარგული აქვს პირველყოფილი მიმზიდველობა, ხეების მოჭრით და ტერიტორიაზე უცნაური არქიტექტურული მცირე ფორმების შემოტანით.

ქალაქის მოსახლეობისათვის კარგად არის ცნობილი, თუ როგორ უმსუბუქებს მათ ზაფხულის ცხელ დღეებს მწვანე ნარგავები. მნიშვნელოვან მიკროკლიმატურ ეფექტს იძლევა ღია გრუნტი თუ ის დაფარულია მწვანე საფარით; მწვანე საფარის ფართობის გაზრდის შესაბამისად პროპორციულად იზრდება მისი ზემოქმედება ტემპერატურაზე. გამწვანების საერთო ფართობი მნიშვნელოვანი ეკოლოგიური მაჩვენებელია ქალაქისათვის.

უნდა აღინიშნოს არასწორი მიდგომა, რაც გამოიწვია სკვერებსა და ბაღებში ხშირად არსებული მიწის საფარის, უფრო სწორედ წითელი მიწის (ფხვიერი აგურის) საფარის ასფალტით, ბეტონით შეცვლამ. დაირღვა წონასწორობა, ასეთმა არქიტექტურულ-მხატვრულმა გადაწყვეტამ ფაქტიურად „დაჯაბნა“ მიკროგარემოს ეკოლოგია. მიწა აღარ „სუნთქავს“, გადახურებული

საფარი ასხივებს სითბოს, რაც ზაფხულის პირობებში ჰქმნის „სითბურ ეფექტს,“ არაკომფორტულ მდგომარეობას. (სკვერი კონსტანტინე გამსახურდიას ძეგლით, „პუშკინის“ სკვერი, პავლოვის და პეკინის ქუჩების კუთხეში პატარა სკვერი, აკაკი წერეთელის ძეგლის მიმდებარე ტერიტორია, (წერეთლის პროსპექტზე), გუდიაშვილის სკვერი ძველ თბილისში, სკვერი ლესელიძე-შარდენის ქუჩების კუთხეში სოფიკო ჭიაურელის ძეგლით, საბას ბაღი და სხვ.)

ხშირად თვით მრავალსართულიანი სახლების გეგმარება (სამი მხრიდან ჩაკეტილი სივრცე) ხელს უწყობს კეთილმოწყობილი, გამწვანებული შიდა სივრცეების, ე.წ. „შიდა ეზოების“ მოწყობას. მაგრამ თუ ერთ შემთხვევაში შენარჩუნებულია დიდი ფართობი მიწის ბუნებრივი საფარით მწვანე ნარგავებისა და ყვავილნარისათვის თვით ეზოს ცენტრში, სხვაგან ეზოს მთელი ზედაპირი ასფალტირებულია, გამოყენებულია მანქანების სადგომად და მხოლოდ მობინადრეთა ფანჯრების წინ არის შემორჩენილი ხეები და ყვავილნარი.

XIX ს. დაწყებული საქართველოში და კერძოდ თბილისში გაბატონებულმა ქალაქთმშენებლობის პრინციპებმა უგულვებელყო მდინარე მტკვრის ფაქტორი დედაქალაქის სივრციდან. მტკვარი ყოველთვის ასრულებდა მნიშვნელოვან როლს, როგორც მთავარი წყლის არტერია; ჰაერის ნაკადები, რომლებიც მოძრაობენ კალაპოტის გასწვრივ ასუფთავებენ ქალაქის ატმოსფეროს (ადვექციის წყალობით). დღეს მდგომარეობა სხვაგვარადაა. მდინარის სანაპირო გადაიქცა რა ქალაქის ჩქაროსნულ და სატვირთო-სატრანზიტო ავტომაგისტრალებად, მოსახლეობას წყალთან მისვლის საშუალება მოესპო. თბილისელებმა დაკარგეს მდინარე, მისი გამწვანებული ნაპირები, როგორც დასვენების იდეალური ზონა.

მტკვრის მნიშვნელობა ხომ უცილობელია, და აქ ყურადღებას გავამახვილებთ, სწორედ მართებულ დამოკიდებულებაზე მდინარის

სივრცესთან მიმართებაში. ამისი კარგი მაგალითია უზნაძის ქუჩის გარღვევით მარცხენა სანაპიროსაკენ მდგარი ქანდაკება გახსნილი მდინარისაკენ. რა თქმა უნდა ასეთი მიდგომა ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული გადაწყვეტისა დადებითია, ეს გარღვევა არის მტკვრიდან ნიავის მომწოდებელი.

გარკვეული მონაკვეთების არაერთი გარღვევა-გასვლა არის მდინარისაკენ (ვარციხის, დ.აბაშიძის, დგებუაძის, მუშტაიდთან ჩამავალი ქუჩები) რაც აწესრიგებს მათი საშუალებით მდინარის პარალელური ქუჩის და მიმდებარე უბნების აერაციის პირობებს. მაგრამ აქ არც კი შეინიშნება არქიტექტურულ-მხატვრული პროექტირებით ჩარევის მცდელობები.

უზნაძის (ყოფილი კამოს) და დ. აბაშიძის (ყოფილი მეჩნიკოვის) ქუჩების გადაკვეთაზე არსებული მიკროგარემო მწვანე საფარით, საპარკე სკამებით და აქვე არსებული „ტეცის“ კუთვნილი მცირე ნაგებობით, უზრუნველყოფილი მტკვრიდან მონაბერი ნიავით, მნიშვნელოვანი იყო ზაფხულის პირობებში ამ უბნის მაცხოვრებელთათვის. დღეს ამ ადგილის მთელი ფართი დაიკავა „ტეცის“ ახალმა ნაგებობამ და ამით მოსპო კონკრეტული ეკოლოგიური მიკროსტრუქტურის არსებობა.

მეზო სტრუქტურად წარმოვაჩინეთ ქალაქის გარემოს „უნიკალური“ და „ლოკალურად ნიშნადი“ მნიშვნელოვანი ფრაგმენტები. პირველს განეკუთვნება ქალაქის ისტორიული უბნები, რომელთა სტრუქტურა განპირობებულია ქალაქთმშენებლობითი და არქიტექტურული ფორმათწარმოქმნის ტრადიციული, ისტორიულად ჩამოყალიბებული პრინციპებით, ხოლო მეორეს - საცხოვრებელი მასივები და კვარტალები, ფეხმავალთა ზონები, ქალაქის ქუჩები, რაიონული მოედნები და სხვ.

მეზო გარემოს წარმონაქმნები ხშირად თვითონ გარდაისახებიან მაკრო გარემოს მიკრომაშტაბიან ელემენტებად. მათ შორის განსაკუთრებით უნდა გამოვყოთ მოედნები პარკების, საზოგადოებრივი და სამრეწველო შენობებისა და მსხვილი სავაჭრო კომპლექსების წინ.

აღსანიშნავია, რომ ძველი თბილისის განვითარების ყველა ეტაპზე მნიშვნელოვან ფაქტორად, რომელიც აძლიერებს აქ ცხოვრების კომფორტულობას, მკაფიოდ გვევლინება მაღალი ესთეტიკის ხარისხის მქონე ქალაქგეგმარებითი გარემო (ვიდეო ეკოლოგია). იგი ყოველთვის, გინდ ცნობიერებით, ან თუგინდ ქვეცნობიერად, ერთგვარად აღიქმება მცხოვრებლებისა თუ სტუმრების მიერ და ხელს უწყობს სულიერ სიმშვიდეს, ესთეტიურ სიამოვნებას და თავად მოქმედებს როგორც ეკოლოგიის ხარისხის ამაღლების ელემენტი.

თუ ქალაქის ობიექტური სახეცვლილებანი დაკავშირებულია მოსახლეობის მკვეთრ ზრდასთან და ეკოლოგიური მდგომარეობის გაუარესებასთან, სუბიექტური სახეცვლილებები მეტწილად კავშირშია ქალაქის რელიეფის და საერთოდ ბუნებრივი პირობების არამართებულ გამოყენებასთან, რისი შედეგიც არის ქალაქის ფერდობების მხატვრული გამომსახველობის გაუარესება.

ნუცუბიძის პლატოს რელიეფი, ლანდშაფტი, თვითონ კარნახობდა ტერასული განაშენიანების აუცილებლობას, მაგრამ მიდგომა განხორციელდა „დროის მოთხოვნილების“ შესაბამისად. მიუხედავად ამისა არ შეიძლება ითქვას, რომ არქიტექტორების მიერ არ იყო გათვალისწინებული პირობები რთულ რელიეფზე მშენებლობისათვის: დამაკავშირებელი ხიდეები კორპუსებს შორის, კვარტალშუა კიბეები, პანდუსები, რელიეფის გაყოლებით დაგეგმარებული სახლები სარეკრეაციო ზონით - ეს ყველაფერი იყო პროექტში. მაგრამ რეალურად, განაშენიანებამ საკმაოდ უსახური, ტიპობრივი,

ერთფეროვანი შენობებით მოგვცა გარემოს ეკოლოგიური და არქიტექტურულ - მხატვრული წინააღმდეგობრივი სურათი თუ „როგორ არ უნდა ხდებოდეს რთული რელიეფის ათვისება“ - და მოხდა ეს თბილისში, სადაც გვაქვს რთული, მკვეთრი რელიეფის ათვისების თვალსაჩინო მაგალითები.

მტკვრის მარჯვენა სანაპიროზე ბორცვის ძირში მდებარეობდა რესტორანი „არაგვი“, სათუთად ჩამჯდარი მშენებლობამდე არსებულ მწვანე მასივში, კეთილმოწყობილი ტერიტორიით და აღიქმებოდა ეზოს სივრცის ნაწილად. დღეს ობიექტი დანგრეულია. აღარ არსებობს არც ბორცვის ძირი და ბუნებრივი მწვანე საფარი. რელიეფი გასწორებული და გაბრტყელებულია. ეს არის დროის მიერ მოტანილი სახეცვლილება, სადაც უკუგდებულია არქიტექტურის, ეკოლოგიური გარემოსადმი ურთიერთდამოკიდებულების, პატივისცემის ყველანაირი წესი. ეს კი გახლდათ ქალაქში სწორედ ასეთი ურთიერთდამოკიდებულების დადებითად გადაწყვეტილი საზოგადოებრივი სივრცე, შექმნილი არქიტექტორის მიერ საკუთარი ქვეყნის, ბუნების და ტრადიციის ლოგიკური გააზრებით.

ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული დადებითი გადაწყვეტის მაგალიათია დიდუბის გამოფენის ტერიტორია - ქალაქური მეზო სტრუქტურა. ორგანიზებული საზოგადოებრივი სივრცე, მოწესრიგებული მწვანე, სარეკრეაციო ზონები, უნიკალური მცენარეული საფარი და სუფთა მოვლილი წყლის სივრცე.

მაკრო და **მეზო** სტრუქტურების ურთიერთჩანაცვლების მაგალითია კუს ტბის ტერიტორია. აქ დაკმაყოფილებული იყო თბილისის მოსახლეობის მოთხოვნილება, დღეს კი შეზღუდულია ტბასთან უშუალო მისასვლელი, კერძო სტრუქტურების კვების ბლოკების მოწყობით.

ტრანსპორტის ქსელის თანდათანობით განვითარებით მკვეთრად უარესდება ქალაქის საჰაერო ატმოსფერო. ძალიან მწვავედ დგება საკითხი ეკოლოგიის გაუმჯობესებისა მართებული არქიტექტურული მშენებლობით.

ორ-სამ სართულიანი განაშენიანებით შემოსაზღვრული ქუჩები ჩაჯდა ახალი მაღალი შენობების ორმხრივი მიჯრითი განაშენიანების კალაპოტში. ისედაც ვიწრო ქუჩაზე ძლიერ შემცირდა ან საერთოდ გაუქმდა ფეხმავალთა სავალი ნაწილი. ვიწრო „დერეფანში“ ავტომანქანების ორმხრივი მოძრაობით გამონაბოლქვების ხმაურის და ამასთან ერთად განიავეების დაბალი ხარისხით თვით ახალ მობინადრეებს შეექმნათ ეკოლოგიურად მძიმე მდგომარეობა (განსაკუთრებით დაბალ სართულებზე მცხოვრებთ). შეიძლება ითქვას, საერთოდ იგნორირებულია აუცილებელი აერაციის გათვალისწინებაც კი. აქ ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული პროექტირება წარმოჩენილია მხოლოდ ამ სახლების ფასადების შეღებვა-შელამაზებით, პირველ სართულებზე განთავსებულ მაღაზიათა ვიტრინების გაფორმებით. მსგავსი სიტუაცია თბილისში დღეს მრავლადაა.

თანდათანობით ნათელი გახდა თუ რა არის თბილისში უფრო მეტი ქუჩის ღია სივრცე, თუ სივრცე გადახურული, ჩაკეტილი ნაგებობებით.

ურბანიზაციის ზრდასთან ერთად სუსტდება ადამიანის ბუნებასთან კონტაქტი. მის ყოველდღიურობას შეადგენს ქალაქის ხელოვნური გარემო - მრავალსართულიანი სახლებით, ხმაურიანი ქუჩებით, ქვით, ასფალტით, გაჭუჭყიანებული ჰაერით.

ქალაქების განვითარების მაღალი ტემპები, განსაკუთრებულ მოთხოვნებს უყენებს ქალაქის გარემოს ესტეტიკურ ასპექტებს და რადგან მწვანე ნარგავები ქალაქის ლანდშაფტის სტრუქტურის მნიშვნელოვანი ელემენტია, ამდენად მას შეუძლია მნიშვნელოვანი როლი შეასრულოს ქალაქის არქიტექტურულ-მხატვრული და ეკოლოგიური პრობლემის გადაწყვეტაში.

ქალაქ თბილისის მიდამოებში მტკვარს უერთდება რამდენიმე მცირე მდინარე. ამ მდინარეთა უმეტესობა გადახურულ კოლექტორშია მოქცეული. ასევე მრავლადაა ქალაქის ტერიტორიაზე ხევები და ხრამები, რომლებიც საჭიროებენ ყურადღებას. ეს ხევები მდინარე მტკვრისა და მწვანის ერთიან სისტემაში გააზრებულნი ხელს შეუწყობენ თბილისის გარემოს ეკოლოგიურ ოპტიმიზაციას.

თანამედროვე ეტაპზე ეკოლოგიაზე, როგორც ანთროპოგენული ისე ტექნოგენური მოვლენების უარყოფითი ზემოქმედება ვრცელდება თბილისის ყველა უბანზე. დღეს უკვე ძნელდება აქ ადრე არსებული ეკოლოგიური წონასწორობის დაცვა. საჭირო ხდება რეკომენდაციების მონიშვნა შემდგომში პრაქტიკული ღონისძიებების ჩატარების მიზნით. რაც შეეხება ეკოლოგიის ესთეტიური ზემოქმედების მხარეს აქ საჭიროა ტაქტით მოქმედება და ტრადიციული ისტორიული კვალის მატარებელი, მაღალი გემოვნების არქიტექტურის მოვლა და შენარჩუნება.

დასკვნები:

1. ქალაქის გარემოს დაგეგმარებით სტრუქტურაში ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული კრიტერიუმებით მიდგომისას გამოვყოფთ სამ ჯგუფს: მაკრო, მეზო და მიკრო წარმონაქმნებს, სადაც სამივე წარმონაქმს აქვს საკუთარი დატვირთვა ფუნქცია და მხატვრული მიმართულება, რომელიც აუცილებლად შენარჩუნებული,

განვითარებული და წარმოდგენილი უნდა იქნეს ქალაქის მთლიან სტრუქტურაში, როგორც ქალაქის ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული გარემოს გამამდიდრებელი საშუალებები, რომ მიღწეული იქნეს ბუნებრივ და ხელთქმნილ გარემოს შორის ჰარმონიული ურთიერთობა.

2. ქალაქის ფრაგმენტების ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული გარემოს ჩამოყალიბებისას, გარდა ბუნებრივ და მოცულობით ლანდშაფტური ელემენტებისა, მნიშვნელოვანია იმის გათვალისწინება თუ როგორია მაკრო, მეზო და მიკრო ფრაგმენტების კომპოზიციური გადაწყვეტები;
3. სივრცითი თვალსაზრისით უმთავრეს როლს ქალაქის გარემოს ფორმირებისას ასრულებენ მაკროწარმოქმნილი სტრუქტურები, რომლებიც ურთიერთმოქმედებს გარემოსთან და ამით არსებითი ცვლილება შეაქვთ ქალაქის ცხოვრებაში (ქალაქის ამფითეატრისთვის დამახასიათებელი ტერასების სართულოვანი სტრუქტურა, საცხოვრებელი მასივები, ქალაქის მოედნები, მნიშვნელოვანი კომპლექსები, მაგისტრალები და სხვ.)
4. ქალაქის ყველაზე გავრცელებულ ფრაგმენტებს მიეკუთვნება სხვადასხვა სახის მონოფუნქციური მნიშვნელობის მიკროსტრუქტურები. რომლებიც მოქმედებენ არქიტექტურულ-მხატვრული და ეკოლოგიური გადაწყვეტისას, როგორც საკუთარი, ასევე ქალაქისთვის ერთიანი პრინციპით; დანიშნულებიდან გამომდინარე ისინი წარმოადგენენ მაკროგარემოს რგოლებს. მათი განახლებისას ძირითადად უნდა ვიყოთ ორიენტირებულნი გარემოს

ჰუმანური ხარისხის გაუმჯობესებაზე. მიკრო ფრაგმენტების მრავალფეროვან წარმონაქმნებში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს საცხოვრებელ გარემოს, რომელიც მოიცავს: ინდივიდუალურ საკარმიდამო, კვარტალების, მიკრორაიონების, საცხოვრებელი ქუჩების, მცირეგაბარიტიან სკვერების და სხვა ნაკვეთების ფართო ქსელს და ა.შ. საჭიროების შემთხვევაში მათ შეუძლიათ შეიცვალონ იერსახე, ფორმა. ადამიანებთან კონტაქტში მათ უნდა უზრუნველყონ ყოველდღიური კომფორტი.

5. მეზო გარემოს განეკუთვნება ქალაქის გარემოს „უნიკალური და „ლოკალურად ნიშნადი“ მნიშვნელოვანი ფრაგმენტები „უნიკალური ფრაგმენტებისათვის ბუნებრივი სტრუქტურის ძირითადი კომპონენტებია: „ამფიტეატრის“ ბუნებრივი და კლიმატური თავისებურებანი, დაგეგმარების ქალაქთმშენებლობითი ხარისხი, საცხოვრებელი გარემოს მოცულობით-სივრცითი გადაწყვეტა, ქუჩებისა და ფეხმავალთა ჩიხების მიმართულება, მეზოგარემოს დეტალებამდე გააზრებული ხედების მონაცვლეობა. ამგვარ მეზოგარემოში ჩარევა გარკვეულ სიფრთხილეს და ტაქტს მოითხოვს.

მეზოგარემოს „ლოკალურად ნიშნადი“ ფრაგმენტები - ქალაქის მიკრორაიონებისა და კვარტალების საცხოვრებელი მასივები - ხასიათდებიან საცხოვრებელი გარემოს ერთფეროვნებით. მართებულად გვესახება აქ ეკოლოგიური გარემოსა და არქიტექტურულ-მხატვრული სახის სრულყოფისათვის, გარდა მწვანე საფარისა, „მეორადი საშუალებების“ ჩართვა, მცირე არქიტექტურული ფორმებისა და ფერის გამოყენების სახით -გარემოს ერთფეროვნების დაძლევის ერთ-ერთი საშუალებით, როგორცაა ვიდეო ეკოლოგია. „ლოკალურად ნიშნადი“ მეზოსტრუქტურაა რაიონული მოედნები,

რომლებიც ითავსებენ რამოდენიმე ფუნქციას და მოიცავენ დიდ სივრცეს, ისინი უნდა იყვნენ აღჭურვილნი გაფორმების სხვადასხვა სახის ელემენტებით, რომლებიც დამოუკიდებლად განსხვავებულად წარმოაჩინენ მათ არქიტექტურულ-მხატვრულ იერსახეს.

6. საჭიროა ღონისძიებების მონიშვნა ქალაქის ფარგლებში არსებული მცირე მდინარეებისა და ხევების გასახსნელად (მაქსიმალურად თუ არა, შეძლებისდაგვარად მაინც) და მათი ჩართვა ქალაქის ცხოვრებაში ეკოლოგიური და არქიტექტურულ-მხატვრული დამოკიდებულების გათვალისწინებით.
7. ქალაქის შესახებ მხატვრული წარმოდგენა ყოველთვის ასოცირდებოდა (და დღესაც ასეა) მის ვიზუალურ შთაბეჭდილებასთან, მის ბუნებრივ სახესთან. თბილისის ქალაქური გარემოს განახლება უნდა განხილულ იქნეს მის ბუნებრივ-ეკოლოგიურ და არქიტექტურულ-მხატვრული ფასეულობათა კონტექსტში. ქალაქის ყოველი ცალკეული ნაწილის განახლება და მოდერნიზაცია უნდა განვიხილოთ მთლიანობაში, როგორც გლობალური პრობლემის ნაწილი.